

BAHASA KEBANGSAAN SEMAKIN DIINGKARI

Oleh SUHAIMI MOHD SALLEH

SEMASA menjadi Menteri Kebudayaan, Kesenian dan Warisan, Datuk Seri Rais Yatim dalam satu syarahan umum mendedahkan bahawa kebanyakkan anggota masyarakat negara ini tidak menjiwai bahasa kebangsaan yang menyebabkan penggunaannya menjadi lemah (*Berita Harian* 1 Disember 2004). Kenyataan itu dengan jelas menggambarkan bahawa bahasa Melayu tidak sahaja kian tidak dipandang dengan sebelah mata pun dalam sektor swasta sebagai akibat tidak terikat secara langsung dengan perjanjian sosial yang termaktub dalam perlumbagaan tertinggi negara Malaysia, tetapi turut mengalami penghakisan keutamaan dalam sektor awam.

Perkara 152 Ceraian (1) Perlembagaan Malaysia dengan terang menyatakan bahawa bahasa kebangsaan ialah bahasa Melayu. Ceraian ini menyatakan syarat penting (sudah pasti atas dasar hak asasi dan kepentingan perpaduan rakyat) bahawa bahasa lain tidak dilarang daripada diajarkan, dipelajari, dipelihara dan diteruskan penggunaan, untuk segala maksud yang lain daripada maksud rasmi. Hal ini bermakna bahawa bahasa Melayu wajib digunakan dalam acara rasmi sahaja, manakala dalam keadaan tidak rasmi, mana-mana bahasa boleh digunakan. Ceraian (6) menyatakan bahawa maksud “rasmi” ialah apa-apa juar maklumat kerajaan, sama ada kerajaan pusat atau kerajaan negeri, dan termasuk juga apa-apa maklumat sesuatu pihak berkuasa awam.

Kedua-dua ceraian itu apabila disimpulkan dapat menjelaskan bahawa bahasa kebangsaan hendaklah digunakan dalam urusan rasmi yang melibatkan sektor awam. Dalam kata lain, bahasa Melayu tidak diwajibkan penggunaannya dalam hal-hal rasmi sektor swasta, tetapi wajib digunakan oleh agensi, jabatan dan badan kerajaan ketika melaksanakan sebarang urusan rasmi. Kemestian itu bukan sahaja dalam satu-satu agensi, jabatan dan badan berkenaan, tetapi juga ketika berurusan dengan agensi, jabatan dan badan kerajaan lain, malahan mungkin termasuk ketika melaksanakan urusan dengan sektor swasta juga.

Status bahasa Melayu sebagai bahasa kebangsaan diperkuuh melalui sistem pendidikan negara apabila bahasa kebangsaan itu diangkat sebagai bahasa pengantar di semua peringkat institusi pendidikan apabila syor Penyata Razak 1956 diterima sebagai Ordinan Pendidikan 1957, dan Penyata Rahman Talib 1960 membentuk Akta Pendidikan 1961. Bermula daripada Bahasa Melayu menjadi mata pelajaran wajib di semua sekolah rendah dan sekolah menengah pada tahun 1957, maka pada tahun 1983 semua kursus tahun pertama di pusat pengajian tinggi diajarkan dalam bahasa Melayu.

Selain itu, bahasa kebangsaan menjadi bahasa rasmi apabila diwujudkan Akta Bahasa Kebangsaan 1963 dan Akta Bahasa Kebangsaan 1967. Akta ini selaras dengan saranan Perkara 152 Perlembagaan Malaysia dalam Ceraian (2) dan Ceraian (3) yang mahukan bahasa Inggeris digunakan dalam tempoh sepuluh tahun selepas hari kemerdekaan. Akta 1963 dan 1967 itu kemudiannya digabungkan menjadi Akta Bahasa Kebangsaan 1963/67, dan telah disemak pada tahun 1971 dan 1983. Akta Bahasa Kebangsaan menetapkan bahasa Melayu menjadi bahasa rasmi tunggal negara dengan maksud “rasmi” seperti yang didefinisikan oleh Ceraian (6) Perlembagaan Malaysia.

Hal yang sedikit mencalarkan status bahasa kebangsaan sebagai bahasa pengantar di institusi pendidikan ialah pengenalan penyata 1995 yang membenarkan penggunaan bahasa Inggeris sebagai bahasa pengantar bagi mata pelajaran sains dan teknologi di institusi pendidikan tinggi. Ekoran daripada itulah pengajaran bagi mata pelajaran Matematik dan Sains dalam bahasa Inggeris dimulakan di peringkat sekolah pula. Keadaan ini memungkiri ketiga-tiga perjanjian sosial yang telah lama diterima itu secara sekaligus. Hal itu demikian

kerana pengajaran dan pembelajaran di sekolah, khususnya di bilik darjah, merupakan urusan rasmi, dan dengan yang demikian, melibatkan bahasa kebangsaan dan bahasa rasmi juga.

Penggunaan bahasa Inggeris atau perkataan-perkataan daripada bahasa Inggeris dalam urusan rasmi dalam sektor kerajaan sudah menjadi hal yang lazim. Antara alasan yang dikemukakan ialah bahasa Inggeris lebih ringkas dan lebih tepat daripada ayat dan frasa bahasa Melayu. Ada juga dengan licik menganggap bahawa bentuk rasmi tidak melibatkan lisan; maka mesyuarat, arahan lisan dan perbualan telefon dengan sewenang-wenangnya menyihikan bahasa Melayu. Padahal sekiranya diteliti, hanya percakapan ketika di kantin atau satu dua perbualan yang bersifat peribadi sahaja yang tidak diberatkan menggunakan bahasa Melayu baku kerana situasinya tidak formal. Keadaan menjadi lebih berkecamuk apabila bahasa Inggeris yang digunakan ialah bahasa “rojak”, iaitu “bahasa setengah belut dan setengah ular” seperti yang diistilahkan oleh Datuk Seri Rais Yatim.

Pada dasarnya pengambilan kosa kata atau bentuk asing adalah perlu untuk mengungkapkan sesuatu idea secara tepat. Hal ini terdapat dalam program perancangan korpus bahasa Melayu yang dilaksanakan Dewan Bahasa dan Pustaka (DBP). Walau bagaimanapun, pengambilan dan penyerapan baharu harus bergantung kepada keperluan yang mendesak, iaitu tidak ada langsung perkataan yang sudah lazim dalam bahasa Melayu sesuai digunakan. Peminjaman dan penyerapan bentuk asing juga lazimnya untuk membina istilah khusus bagi ilmu akademik dan kemahiran teknikal.

Tatacara pembentukan istilah dalam perancangan bahasa kebangsaan lebih mengutamakan pengambilan perkataan yang pernah wujud dalam bahasa Melayu sendiri dan bahasa serumpun. *Maklumat Peristikahan* Bil 1/87 (1987) menyenaraikan tujuh langkah proses membentuk istilah. Pertama, mencari kata dalam bahasa Melayu yang lazim digunakan. Kedua, mencari kata dalam bahasa Melayu yang sudah tidak lazim digunakan. Ketiga, mencari kata dalam bahasa serumpun yang lazim digunakan. Keempat, mencari kata dalam bahasa serumpun yang sudah tidak lazim digunakan. Kelima, mencari kata dalam bahasa Inggeris. Keenam, mencari kata dalam bahasa asing lain yang bersifat antarabangsa. Yang ketujuh, memilih istilah yang terbaik daripada pilihan pertama hingga keenam. Pilihan-pilihan tersebut haruslah maknanya tidak menyimpang daripada konsep istilah, tidak berkonotasi buruk, sedap didengar, tepat, dan singkat.

Za’ba dalam *Ilmu Mengarang Melayu* (1965:265 dan 268) menyatakan beberapa faktor terjadinya peminjaman kosa kata daripada bahasa asing ke dalam bahasa Melayu. Pertama, tiada perkataan yang lebih tepat atau sama tara untuk membawa makna hal yang asalnya tiada dalam pengetahuan atau budaya masyarakat Melayu. Kedua, disebabkan tidak mengetahui perkataan yang sesuai dalam bahasa Melayu. Ketiga, wujudnya anggapan bahawa perkataan yang sedia ada dalam bahasa sendiri sudah lapuk, lusuh, dan tiada bergaya. Keempat, kerana suka berlagak dan menunjuk diri tahu bahasa asing walaupun sedar terdapat perkataan yang sesuai dalam bahasa sendiri. Kelima, oleh sebab orang yang mengetahui bahasa asing tetapi tidak pandai dalam hal bahasa sendiri dan tidak berusaha untuk mengkjinya.

Hal ini bermakna pembinaan kosa kata sebaik-baiknya menggunakan sumber yang sedia ada. Binaan boleh dikreatifkan untuk mewujudkan keindahan dan kelainan yang menarik tetapi dengan mematuhi peraturan bahasa yang telah ditentukan. Binaan kreatif wujud dalam istilah *infohiburan* dan *inforia* yang dicadangkan oleh DBP sebagai ganti kepada *infotainment* yang pernah diguna pakai oleh satu saluran Radio Televisyen Malaysia (RTM). Bahasa Melayu sudah berkembang baik dengan tatacara pembinaan bahasa yang ditetapkan, tetapi amat malang kerana telah wujud gejala dicemari alasan ketiga hingga kelima seperti yang dikatakan oleh Za’ba.

Datuk A. Aziz Deraman, mantan Ketua Pengarah DBP berkata, “Persepsi masyarakat terhadap BM ketika ini agak bercelaru, iaitu antara keperluan menguasai bahasa asing serta kedudukan bahasa sendiri yang mesti dijunjung.” (Daripada Noor Azam, ruangan “Cetusan Minda”, *Berita Minggu* 23 Mei 2004). Bahasa asing tidak sepatutnya diletakkan sebagai bahasa yang tidak boleh sekiranya tidak dipelajari, tetapi wajar dijadikan bahasa keperluan sahaja. Maksudnya, bahasa asing boleh digunakan dalam keadaan yang memaksa penggunaan bahasa berkenaan sebagaimana yang dikatakan oleh Hassan Ahmad dalam *Manifesto Budaya Pupus Bahasa Pupuslah Bangsa* (1996:145-146):

“Bahasa Inggeris penting, bukan untuk seluruh penduduk Malaysia, tetapi untuk segolongan manusia yang memerlukan bahasa itu dalam menjalankan tugas tertentu, untuk memungkinkan mereka menghubungi dunia luar, mengambil bahagian dalam perdagangan luar negeri dan dalam forum antarabangsa yang menggunakan bahasa Inggeris sebagai salah satu bahasa rasminya, untuk memindahkan (bukan hanya mengimport) apa-apa ilmu, maklumat, dan teknologi yang dianggap sesuai ke dalam bahasa kita, tetapi bukan untuk dijadikan bahasa pembangunan di dalam negara sendiri.”

Dengan kata lain, sekiranya urusan itu dibuat dengan orang Malaysia yang rata-rata dapat berbahasa Melayu dengan baik, keperluan menggunakan bahasa asing ayat demi ayat sudah tidak wujud. Keperluan mungkin masih wujud untuk beberapa patah perkataan atau frasa yang belum ada terjemahan yang tepat dalam bahasa kebangsaan. Hal ini dengan jelas menunjukkan bahawa kita tidak harus mengabaikan bahasa asing yang penting untuk perhubungan antarabangsa, tetapi tidaklah sampai memacakkkan batu nisan untuk bahasa sendiri.